

Konferencijos

GLOBALUMO IR LOKALUMO PROBLEMA FILOSOFINIO MĄSTYMO PERSPEKTYVOJE

2005 m. lapkričio 18 d. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Konferencijų salėje vyko tarptautinė mokslinė konferencija *Lokalinių kultūrų vieta globalizacijos procese*. Renginį organizavo Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Filosofijos katedra. Konferenciją rėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Konferencijos pirmininkas – Vilniaus universiteto Filosofijos katedros doc. dr. Arūnas Mickevičius.

Konferencijos programą sudarė plenariniai pranešimai, darbas sekcijose ir apskritasis staslas *Rytojaus diena: tapatumo konfliktų globalizacija?* Tarptautiniai šios konferencijos dalyviai – kitų šalių mokslininkai.

Pagrindinis konferencijos tikslas – inicijuoti viešą polemą su mokslininkais iš užsienio svarstant opius ir kartais įtemptus socialinio gyvenimo, kultūros ir politikos aspektus globalumo procesuose, taip pat remiantis teoriniais bei praktiniais tyrimais apibrėžti ir nužymėti lokalinių kultūrų specifiką, galimas globalumo procesų strategijas.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą iškilo nauja būtinybė socialinius-politinius ir kultūrinius reiškinius intensyviau integruoti į pasaulyje vykstančius globalizacijos procesus. Kita vertus, Vakarų Europos teoriniai modeliai ne-

gali būti automatiškai pritaikomi mūsų socialinei ir kultūrinei terpei dėl akivaizdžių nepanaikinamų skirtumų ir nebendramatiškumų. Vadinasi, būtina konstruoti teorinį diskursą, kuris leistų atpažinti ir įvardyti lokalius kultūros reiškinius, jų specifiką ir kartu užtikrintų intelektualinės komunikacijos ir viešos socialinės erdvės galimybę globalumo iššūkiuose.

Konferencijoje nagrinėtos šios pagrindinės temos: 1) socialinių teorijų ir jų santykio su galios klausimais analizė; 2) tapatumų konstravimas (tautiškumas, etniškumas, lytis, bendruomenė, *kitoniškumas / kitas*, migracija); 3) šiuolaikiniai socialiniai, politiniai ir kultūriniai judėjimai.

Konferenciją atidarė Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto prodekanas prof. habil. dr. Zenonas Norkus. Buvo pabrėžta globalumo ir lokalumo problemos tyrimo svarba, Lietuvai integruojantis į Europoje ir visame pasaulyje vykstančius globalizacijos procesus, skatinta ši reiškinį apmąstyti filosofškai. Šis tarptautinis mokslinis renginys – tai netiesioginis tęsinys respublikinės mokslinės konferencijos *Globalumas ir lokalumas*, organizuotos Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto ir Lietuvos filosofų draugijos, vykusios 2003 metų gegužės 2–3 dienomis.

Česlovas Kalenda (Vilniaus universitetas) pranešime „Ekologiniai globalizacijos iššūkiai

ir lokalinės moralinio gyvenimo ypatybės“ (*The Ecological Challenges of Globalization and the Local Peculiarities of Moral Life*) globalizacijos procesą įvertino kaip prieštarinę. Šis procesas, anot Kalendos, naudingas technologiškai ir ekonomiškai išsivysčiusiems šalims, bet keliantis nemažų problemų labiau atsilikusioms valstybėms. Viena svarbiausių – ekologinė. Neigiamas antropogeninis poveikis gamtinei aplinkai, ankstesniaisiais raidos tarpsniais pasireiškęs vietinėmis krizėmis, dabartiniu etapu virto globaline krize. Todėl Kalenda išreiškė susirūpinimą, kad globalinės ir regioninės ekologinės sąlygos dabar sparčiai blogėja. Anot pranešėjo, kaip tik krikščionybėje glūdi šiuolaikinio vakarietiško santykio su gamta ištakos. Lietuva ilgiausiai išliko pagoniška Europos šalis. Ši aplinkybė turėjo savitų padarinių lietuvių pasaulėjautai ir dvasiniam gyvenimui iki pat šių dienų. Nemažą vaidmenį puoselėjant Lietuvoje gamtinę aplinką atliko Katalikų bažnyčios šv. Pranciškaus Asyžiečio sekėjai – vienuoliai pranciškonai, kurie stengėsi suprasti panteistines pagonių tradicijas ir naujai jas įprasminti. Patriarchalinio baltų etoso ir krikščioniškojo lietuvių tikėjimo simbiozė, pasak Kalendos, sudarė savitą tautos moralinio gyvenimo bruožą, keliems šimtmečiams lėmusį darnią jos agrarinės buities ir gamtinės aplinkos sąveiką. Tačiau ši harmoningą agrarinę lietuvių pasaulį sugriovė istorinio vyksmo peripetijos. Tauta moralinių jėgų sėmėsi iš idealizuotos praeities vaizdinių, tarp jų – pagoniško susitapatinimo su gamta. Bolševikinė ekspansija, teigė Kalenda, suardė dorovinius žmonių ryšius su žeme. Tarybinis socializmas – dar viena savita globalėjimo, ypač technologijos plotmėje, apraiška, įgavusi brutalų pavidalą. Žlugus socializmo sistemai, Lietuva tapo atvira pasauliui ir globalizacijos įtakai su teigiamais ir neigiamais jos padariniais. Anot pranešėjo, geriausias ekologinių problemų sprendimo bū-

das – jų konkreči analizė ir instrumentų numatymas. Globalizacijos procesas, atnešdamas neigiamų padarinių sąveikos su gamta srityje, pateikia ir pozityvių būdų iškilusioms problemoms spręsti. Tai žmonijos, kaip komunikuojančios bendrijos, solidarizavimasis.

Tomas Kačerauskas (Vilniaus Gedimino technikos universitetas) pranešime „Egzistencija globalizacijos sąlygomis“ (*Existence in the Condition of Globalization*) telkė dėmesį į tautos kultūrinę egzistenciją. Pranešėjas svarstė, kokios galimos paskiros kultūros tapatumo išsaugojimo sąlygos globalizacijos sąlygomis. Ar mažų valstybių kultūrinis tapatumas pasmerktas nuskęsti globalizacijos jūroje, kaip Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paveiksle *Jūros sonata. Finale?* Kačerauskas pabrėžė, kad transnacionaliniai kultūriniai dariniai, pavyzdžiui, Europos / Vakarų kultūra egzistuoja ne kaip nacionalinių kultūrų, bet kaip viena kitą apibrėžiančių struktūrų visuma. Šią mintį pranešėjas plėtojo egzistencinės fenomenologijos kontekste, remdamasis Antano Maceinos kultūros konceptu: paskira kultūra yra dalis kultūrų visumos, kurioje vyksta tam tikri pokyčiai, t. y. abipusė sąveika. Kultūros, egzistuojančios šalia mūsų, atsiveria mūsų sąmonei. Vėlyvasis Edmundas Husserlis „gyvenamąjį pasaulį“ (*Lebenswelt*) įvardija kaip fenomenų visumą, kurioje individas kuria pats ir patiria kitų įtaką. Martinas Heideggeris daugiausia dėmesio skiria individualiai – žmogaus – egzistencijai (*Dasein*) kaip būčiai-myriop (*Sein zum Tode*), patiriančiai baimę (*Angst*) ir besirūpinančiai (*Sorge*). Todėl individuali egzistencija, pasak Kačerausko, skleidžiasi kaip koegzistencija su kitais individais. Mes kuriame savo ateitį, atsigręždami į praeitį. Todėl egzistencinis laikas nėra skaičiuojamas minutėmis ir valandomis. Egzistencinis įvykis, Kačerausko manymu, patiriamas tik koegzistencijos būdu: kiti įeina į mūsų gyvenimo projektus. Remdamasis Ma-

ceinos kultūros koncepcija, pranešėjas pabrėžė, kad žmogus, kurdamas kultūrą, kuria ir save patį, siekdamas susitapatinti su Dievu. Todėl žmogus, kaip laisva ir sąmoninga būtybė, yra likimo tvarkos kūrėjas: realybė yra kuriama paties žmogaus. Tokiu būdu Kačerauskas paskirą nacionalinę kultūrą sulygino su individualaus žmogaus egzistencija. Paskiros kultūros neišvengiamai veikia viena kitą. Jos nuolat sąveikauja kaip bendros globalios konstrukcijos dalys. Kaip ir žmogus, kultūra yra pasmerкта mirčiai, tačiau ši egzistencija nuolatinėje mirties akivaizdoje ir yra kūrybos šaltinis. Mirusi kultūra nėra išnykusi kultūra – ji palieka savo pėdsakų, kuriais sekdami kuriame savąją kultūrą. Kačerauskas šią mintį plėtojo remdamasis Čiurlionio paveikslų ciklu *Jūros sonata*: grėsmingos bangos mūsų nacionalinės kultūros laivą laiko aukštai iškėlusios, ir jį greitai užlies tekančios saulės spinduliai. Paskiros kultūros egzistuoja tik kaip kultūrinė visuma. Pavienės kultūros, koegzistuojamos kartu, nuolat veikia viena kitą, todėl globalumo procesai yra neišvengiami.

Mintaugas Gutauskas (Vilniaus universitetas) pranešime „Lokalumas kaip įkalinimas“ (*Locality as Imprisonment*) kritikavo Zygmunto Baumano pateikiamą globalumo ir lokalumo perskyrą, pagrįstą vien tik ekonominiu veiksmu. Pranešėjas vengė lokalumą sieti su įkalinimo būtinu ryšiu – veikiau tai yra galima, bet ne būtina patirtis. Gutauskas nagrinėjo lokaliųjų būklės santykį su savo vieta ir kūnu. Kalbėdamas apie vietos tapatybę pranešėjas teigė, kad svarbiausia čia yra ne jos savitumą nusakantys vidiniai ryšiai, bet pati jos horizonto struktūra. „Apresentatyvus“ horizontas, dalyvaujantis kiekviename suvokime, bet neduotas tiesiogiai, lemia suvokinio prasmę. Todėl kasdieniai veiksmai suvokiami savojo horizonto visumoje. Tačiau nors daiktai ir veiksmai išlieka tie patys, bet keičiantis horizontui kinta

ir jų prasmė. Įkaltumo patirtyje horizonto pokyčiai yra lemiami. Remdamasis Baumanu, Gutauskas teigė, kad tradicinėse visuomenėse kūnas buvo svarbiausias pasaulio erdvės organizavimo principas ir traktuotas kaip *savaime suprantamas* matas. Globalizacijos procesuose, pasak pranešėjo, būtent kūnas praranda savo *savaime suprantamumą*: skirtys *arti / toli, čia / ten, sava / svetima* jau nebesąlygojamos kūno. Priešinga situacija ir reiškia lokalumą kaip įkalinimą. Na, o laisvė nuo vietos, eksteritoriškumas, mobilumas – tai globalumo, taip pat sėkmingo gyvenimo ženklai. Kalėjimo būklė, kaip teigė Gutauskas, – tai negebėjimas atsipulėti nuo savo vietos. Pranešėjas suabejojo, ar išmokus matyti save globaliu žvilgsniu, galima suspenduoti šį horizontą; ar patyrus lokalumą kaip kalėjimą jį galima vėl patirti kaip savo vietą. Vargu ar globalumas suspenduojamas, o lokalumas kaip įkalinimas paverčiamas savasties vieta.

Krescencijus Stoškus (Vilniaus universitetas) pranešime „Dar kartą apie globalumą ir globalizaciją“ (*Once Again about Globality and Globalization*) „pasakojimus“ apie globalizaciją palygino su bukinančiu intelektualinių madų vaikymusi. Pranešėjas kėlė klausimą, ką nauja duoda lokalumo priešprieša globalumui. Individuali būtis visada yra tam tikroje vietoje ir tam tikrame laike, globalumas – už vietos ir laiko ribų. Individualybės atsiranda ir išnyksta, skaido ir įvairina, o globalumas – išlieka, jungia ir vienodina. Bet tai, sakė Stoškus, perprato jau Platonas. Be to, Aristoteliui pasidarė aišku, kad žmogaus loginė klasė negalima be individų. Tačiau viduramžių polemikoje tie du būties aspektai buvo taip atskirti, kad išilaidė bene iki XX a., kai net sovietinis marksizmas, didžiavęsis savo giminyse su Georgo Vilhelmo Friedricho Hegelio dialektika, projektavo tokią internacionalinę visuomenę, kuri įveiksianti nacionalizmą, kitaip sakant, ben-

drybės realizmas įveiksiąs atskirybės nominalizmą. Ar ne tais pačiais internacionalumo procesais dabar yra grįsti nacionalistų nuogaštavimai gyventi be savo vietos ir tautinio charakterio, o kosmopolitų rožinės viltys būti tik (abstrakčiais) žmonėmis ir visas vietas pasaulyje padaryti savo vienodais namais? Stoškaus manymu, *globalizacijos* sąvoka tampa vis labiau įkyriai madinga ir mulkinanti, t. y. parazituojanti, užpildanti pauzes ir palaikanti naujų idėjų regimybę. Nereikėtų ignoruoti to, ką sufleruoja pats žodis: lot. *globus* – rutulys, Žemės rutulys, *globosus* – apvalus, *globo* – apvalinu. Jokių bendrybių, internacionalizacijos ar visuotinėjimo jis nežymi. Antra, įvairios ekspansijos Žemės paviršiuje yra ne begalinis procesas, o griežtai ribotas judėjimas. Stoškus pabrėžė, kad, labiau įsigilinus į konkrečias istorines patirtis, globalumas ima reikšti ne atvirą ir begalinį judėjimą tolyn, bet, atvirkščiai, pratina gyventi uždarame ir baigtiniame Žemės rutulyje. Todėl, pasak pranešėjo, būtent globalumas yra baigtinis, o lokalumas begalinis. Tik lokalumuose yra neribota gyvenimo formų įvairovė, naujovių šaltinis. Stoškus darė išvadą: kuo daugiau susiklosto globalinių žmonijos ryšių, tuo daugiau iškyla globalinių problemų, o dėl to labiau išryškėja žemiškojo pasaulio uždaramas.

Vytautas Rubavičius (Kultūros, filosofijos ir meno institutas) pranešime „Globalizacija, naujasis europietiškas ir nacionalinė (lokalinė) kultūra“ (*Globalization, the New European and National (Local) Culture*) pabrėžė, kad globalizacijos vyksmai regimai keičia mūsų gyvenamą pasaulį. Tuos pokyčius ypač išgyvena iš sovietinio lagerio išsilaisvinusių valstybių žmonės. Globalizacija yra kapitalizmo sistemos padarinys, padėjęs „išspręsti“ tos sistemos vidinius prieštaravimus ir laiduojantis spartesnę jos plėtrą. Posovietinių šalių nacionalines kultūras globalizacija ėmė veikti staugiai ir netikėtai, o Vakarų pasaulio šalys ilgą lai-

ką „gamino“ globalizaciją ir prie jos taikėsi. Kita vertus, nespėjusios prisitaikyti prie globalizacijos sąlygų, posovietinės šalys pateko į eurointegracinių procesų verpetą, kuris savaip veikia nacionalines (lokalines) kultūras. Tad, anot pranešėjo, posovietinė nacionalinė kultūra turi dorotis su kapitalistinės globalizacijos skatinamais prekinės kultūros (gaminiai ir paslaugos) industrijos iššūkiais ir politinėmis naujo europietiško tapatumo (tapatumo) kūrimo programomis. Rubavičiaus manymu, pagrindinis Europos „naujojo europėjimo“ veiksnys – tai kosmopolitiškumas, valstybę atskiriantis nuo tautos, naikinantis tautinių tapatumų išskirtinumą ir skatinantis jų įsijungtinumą. Todėl naujasis europietiškas tapatumas, anot pranešėjo, tokių mąstytojų kaip Jacques'o Derrida ar Jurgeno Habermaso, yra nusakomas vien procedūriškai. Pranešėjas išreiškė susirūpinimą tuo, kad nacionalinė kultūra, nespėjusi nepriklausomybės sąlygomis įgauti aiškesnio desovietizuoto tapatumo, atsidavė visa apimantiems globalizaciniams kultūros suprekinimo ir europinės integracijos procesams. Itin spartus išsilaisvinimas iš sovietinės okupacijos ir susisaistymas su Europos Sąjungos politinėmis ir ekonominėmis struktūromis neleido Lietuvos visuomenei ir lietuvių tautai išgyventi atgautos nepriklausomybės ir suvokti, kokie jos tikslai ir kokie ją ištiko iššūkiai. Todėl nebuvo išgyventas savos europietiškos nacionalinės valstybės atkūrimo tarpsnis, ir Lietuva „grįžo į Europą“ be jokio „apsivalymo“. Pranešėjo nuomone, ypač opi problema yra ta, kad Lietuva europėja nesvarstydama nei ES konstitucijos, nei stengdamasi suvokti tuos intelektualų svarstymus, kuriais įtvirtinamas naujo pilietinio europietiško supratimas.

Arvydas Šliogeris (Vilniaus universitetas) pranešime „Globalizacija ir filosofija“ (*Globalization and Philosophy*) teigė, kad „globalizacija“, tapusi dabartinės humanistikos populia-

riausia tema, neturi jokio realaus metafizinio pagrindo. Maža to, globalizacija yra vienas iš daugybės racionalistinio-technologinio totalitarizmo variantų, pradedant naujaisiais amžiais: nuo Rene Descartes'o ir Gottfriedo Wilhelmo Leibnizo universalizmo iki kapitalizmo, socializmo ar komunizmo utopijų; nuo daugybės „projektų“ ir „skaidrių“ socialinio ir psichologinio gyvenimo modelių iki „perregimo žmogaus“ haliucinacijos. Todėl, pasak Šliogerio, šiuo požiūriu „globalizacija“ tėra tik dar viena ir ne pati elegantiškiausia utopija, iš anksto pasmerkta žlugti, kaip ir visos kitos totalitarinės utopijos. Globalizacijos utopiškumą, filosofo manymu, lemia pamatinis metafizinis faktas – pavienio esinio, ir visų pirma žmogaus, radikalus baigtinumas. Nei „žmonija“, nei „Žemės rutulys“, nei „tauta“, nei „valstybė“, nei „Žmogus“ nėra realios duotys, – sakė Šliogeris. Reali duotis – tik baigtinis, laikinas, mirtingas, ribotas, kūniškas individas. Todėl žmogus, beviltiškai pririštas prie baigtinio, juslinio savo gyvenimo lauko, negali globalizuotis. Jei atskaitos tašku imame realią, o ne utopinę duotį – baigtinį individą, jokia globalizacija absoliučiai neįmanoma. Todėl globalizacija yra ne *realus*, o tik *virtualus* vyksmas: globalizacija realiai vyksta tik kalboje ir tik kaip *kalbinis* įvykis. Šliogeris pabrėžė, kad, kaip virtualus vyksmas, globalizacija tokia pat sena kaip ir žmogus. Jau laukinis *virtualiai* gyvena globaliniame universume – mite. Filosofas pabrėžė, kad dabartinė „globalizacija“ šiuo požiūriu tėra mitas, nuo laukinio mito besiskiriantis ne esme, o techninėmis detalėmis. Filosofija yra graikų išradimas kaip radikalus maištas prieš mitą – prieš kalbos gyvenimo fatališkai nulemtą pagundą *virtualias* kalbos haliucinacijas laikyti *realiomis* duotimis, kuriomis mirtingasis tariamai gali disponuoti kaip tinkamas. Šliogerio teigimu, šiandien filosofijos misija tebėra ta pati: ironijos ir skepsio skydu atremti virtualybės

(kalbos) haliucinacijas ir pagundas, kurios gali tapti, kaip jau yra nutikę ne kartą, pražūtingos: bet kokioje globalizacijoje, pradedant krikščioniškąja ir baigiant technologine, fatališkai įaus-tas totalitarinės demoralizacijos pavojus.

Mindaugas Kubilius (Vilniaus universitetas) pranešime „Globalizacija: jos tapatumo klausimas“ (*Globalization: the Question of Its Identity*) kėlė klausimą, ar globalizacijos procese lokalsios kultūros prarado bet kokius atpažįstamus kontūrus ir realybėje, ir suvokime. Kita vertus, galbūt tai gali nutikti ateityje? Kubiliaus manymu, lokalsių kultūrų vieta minėtame procese dar yra neapibrėžta. Taip pat neaišku, ar globalizacijos vyksmas transformavo pačias lokalsias kultūras, suteikdamas joms naujų apibrėžčių; o galbūt tai besikeičiantis socialinis klimatas, kurio kryptis dar tik turėtų būti apibrėžta. Pranešėjas teigė, kad vienaip globalizacijos procesą supranta lietuviai, o visai kitaip, tarkim, britai. Teorinis klausimas apie globalizaciją ir jos santykį su lokalsiomis kultūromis iš esmės redukuojamas į klausimą apie lokalsios kultūros saviapibrėžimą, t. y. savitapatumo suvokimą ir santykį su aplinkiniu pasauliu. Jei subjektyvi lokalsi kultūra yra būtina prielaida apmąstyti globalizacijos problemą, tai, pasak Kubiliaus, taip pat yra globalizacijos procesas, apibrėžiamas skirtingai negu konkreti visuomenė, remiantis jos istoriniu pagrindu ir socialiniu įtakingumu. Pranešėjas svarstė, kad galbūt globali kultūra yra ta, kuri integruojasi į tarptautinio masto procesus, turint omenyje karinę galią, ekonominę ekspansiją, kultūrą, gyvenimo būdą. Kas galėtų būti atpažįstama kaip globalu? Globalūs gali būti tik tarptautiniame lygmenyje vykstantys procesai, – teigė Kubilius. Tai būtų anglų kalba, demokratija kaip politinė kultūra, kokakolos etiketė, spagečiai kaip patiekalas ir t. t. Greitoji komunikacija sukuria bendrosios pasaulio kultūros galimybę. Kubilius globalizaciją įvardijo kaip tam

tikrą istoriniais motyvais paremtų tarptautinio masto ir abipusiais ryšiais susijusių socialinių-kultūrinių veiksmų komunikavimą – tarptautinių organizacijų tinklus ir įvairias tarptautines interesų grupes. Pranešėjas darė išvadą, kad globalizacija – tai tam tikra tarptautinio masto tarpusavio priklausomybė, sudėtingas susisaistymas.

Yuliya Biedash (*EHU-International*, Baltarusija) pranešime „Vietos tapatumas globalizacijos amžiuje“ (*Place Identity in the Age of Globalization*) apmąstė tapatumo ir globalizacijos santykį. Pranešėja teigė, kad tapatumas gali būti paaiškinamas remiantis vietos, susisaistymo ir atminties idėjų trijule. Visos šios idėjos nurodo į tą patį fenomeną: į prisirišimą prie tam tikros vietos, neatsiejamos nuo kasdienės rutinos, į reikšmių tinklą, kurio sąlyga yra atmintis. Vieta, susisaistymas ir atmintis, pasak Biedash, koreliuoja tarpusavyje, todėl jų negalima atskirti. Tai padeda išvengti objektyvistinių ir subjektyvistinių tapatumo interpretacijų siaurumo – šios trys idėjos neatsiejamos viena nuo kitos ir todėl viena kitą papildo. Ką šiandien individui reiškia būti čia? Viena vertus, individas „išsiplėtęs“ išsiskleidusiam erdviškume – jis yra visur, kita vertus, jis yra konkrečiame taške – kažkur. Vienas ryškiausių globalizacijos bruožų yra tas, kad nuvertinama erdvinė kūno lokalizacija. Erdviškumo patirties nuvertinimas, kaip ir ambicija „būti visur“, – tokie tipiški mūsų gyvenamajam laikotarpiui, kad provokuoja tam tikrą dezorientaciją, griaua žmogiškojo čia sienas. Kita vertus, teigė Biedash, tendencija „būti visur“, nors ir yra galima dėl naujų technologijų, tačiau ją atsveria vis labiau augantis lokalumas. Taigi „būti visur“ reiškia čia eliminaciją, o kartu ir priešingą tendenciją – išaknytumą čia. Taigi globalizacija ir lokalizacija, globalumas ir lokalumas – šios dvi opozicinės tendencijos – nėra priešingos viena kitai; kur kas tiksliau būtų sakyti, kad jos sąvei-

kauja tarpusavyje ir tam tikru būdu papildo viena kitą. Kaip? Biedash teigimu, globalizacijos procesai neeliminuoja sienų, o tik (į)rodo jų virtualų pobūdį.

Vladimiras Foursas (*EHU-International*, Baltarusija) pranešime „Baltarusiškos globalizacijos atvejis“ (*The Belarusian Case of Globalization*) apmąstė „Baltarusijos Respublikos“, kaip „juodojo koridoriaus Europos centre“, socialinio gyvenimo uždarmo problemą. Viena vertus, „lokalinė socialinė vietovė“ reiškia tai, kad lokalinė socialinė dinamika turėtų būti aiškinama ne tiek remiantis evoliucijos ar plėtros logika, kiek globalių konjunktūrų sampyna į „vidinę“ vietovės struktūrą. Kita vertus, tai reiškia erdvės pirmumą laiko atžvilgiu: individai labiau linkę konstruoti savo „istorinę patirtį“ negu projektuoti galimą ateitį. Baltarusijos globalumas, anot Fourso, reiškiasi šiais pagrindiniais bruožais: individų „empatine identifikacija“, egzistencinio saugumo jausmu, aiškiais socialiniais vaidmenimis, įtvirtintais autoritetų, minimalaus mobilumo socialine aplinka kaip laimingo ir prasmingo gyvenimo asociacijomis, įprastinėmis kasdienio gyvenimo formomis, aiškia perskyra savas/svetimas. Anot pranešėjo, Baltarusijoje autoritarinis režimas apima ne tik išorinį, bet ir vidinį individų gyvenimą, t. y. ne tik socialinio gyvenimo „taisykles“, bet ir asmens savivoką. Todėl Baltarusija yra tam tikra uždara simbolinė visuma. Individai „saviįteisinami“ kaip alibi neribotai autoritarizmo plėtotei. Ši uždara socialinio gyvenimo visuma, Fourso teigimu, – tai Baltarusijos patologinis „atsakymas“ globalizacijai, kuris gali būti suprantamas kaip pačios globalizacijos elementas.

Laimutė Jakavonytė (Vilniaus universitetas) pranešime „Socialinis kapitalas: tinklas, siejantis globalias ir lokalias vertybes“ (*Social Capital: Network that Ties Together the Local and the Global Values*) aptarė, koks šiuolaiki-

niame pasaulyje nacionalinių (lokalių) ir kosmopolitinių (globalių) vertybių santykis. Kultūrinės vertybės, pasak Jakavonytės, susijungia, susilydo, kitaip tariant, hibridizuojasi. „Socialinio kapitalo“ konceptas yra gana naujas, sukurtas padėti paaiškinti globalizacijos proceso sudėtingumą. Ar socialinis kapitalas yra ta skirtingų visuomenių jungiamoji medžiaga, kuri ir pagrindžia ekonominį augimą ir žmonių gerovę? Ar socialinis kapitalas yra tie „klijai“, sulipinantys ekonominį ir kultūrinį kapitalą, lokalias ir globalias kultūrinės vertybes? Pranešėja, remdamasi Pierre'u Bourdieu, išskyrė tris kapitalo formas: ekonominį, kultūrinį ir socialinį. Socialinis kapitalas reiškia tam tikrų išteklių junginį, nuolatinį institucionalizuotų abipusių santykių tinklą. Jis jungia bendrąsias socialines vertybes ir asmenines gėrybes. Sekdama Jamesu Colemanu, Jakavonytė teigė, kad socialinis kapitalas yra tas pagrindas, kuris tam tikrą socialinę struktūrą leidžia traktuoti kaip racionalaus veiksmo paradigmą. Todėl socialinis kapitalas reprezentuoja socialinių ir ekonominių procesų kultūrinę dimensiją. Jakavonytė išskyrė dvi pastarojo rūšis: „horizontalų“ ir „vertikalų“. Pirmasis yra teigiamas, t. y. geras, antrasis – neigiamas, t. y. blogas. Kokie yra gerą / blogą socialinį kapitalą lemiantys veiksniai? Pranešėja paminėjo šiuos: istorija ir kultūra; šeima; švietimas ir ugdymas; gyvenamoji aplinka; mobilumo galimybės; ekonominė nelygybė ir socialiniai skirtumai; individualūs poreikiai ir asmeninės vertybės. Socialinio kapitalo konceptas, pasak Jakavonytės, parodo, kad pasaulinės rinkos plėtros modeliai negali būti pritaikyti kultūrinei sferai, o nacionalinės (lokalias) vertybės jungiasi su internacionalinėmis (globaliomis).

Apskritojo stalo diskusijos „Rytojaus diena: tapatumo konfliktų globalizacija?“ (*Facing Tomorrow: Globalization of Social Conflicts?*) metu išdėstyta įvairių pozicijų globalumo ir lo-

kalumo klausimais. Diskusiją vedė Vilniaus universiteto Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėjas prof. **Marius Povilas Šaulauskas**.

Aleksandras Dobryninas (Vilniaus universitetas) teigė, kad tai, ką vadiname globaliais fenomenais, iš tikrųjų yra (labai) lokaliūs reiškiniai. Tapatumo konfliktai kyla ne dėl globalizacijos apskritai, o dėl jos retorizavimo. Globalizacija tampa tam tikru retoriniu metodu. Todėl globalizacija yra ne kas kita kaip mitogema / ideologema. Pasaulis – tai konfliktų harmonija.

Vladimiras Foursas svarstė, kas apskritai yra globalizacija. Ką mes vadiname šia sąvoka? Be abejo, – sakė Foursas, – tai viena pagrindinių šiuolaikinio diskurso temų. Pirmiausia globalizacija – tai tam tikras procesas. Liberali politika ir virtualios technologijos – tik mitas. Globalizacija iš esmės yra naujas transnacionalinio gyvenimo būdas. Maža to: tai nauja netvarkos forma, kurios pagrindą sudaro žmonių ir daiktų mobilumas. Tai esmiškai nauja. Tai reiškia, kad kultūrinė tradicija įeina į naują totalitarinį kontekstą. Į visa tai mes vienaip ar kitaip reaguojame. Foursas teigimu, globalizacijos procese kyla tapatumo, bet ne ideologijos konfliktai. Globalizacija žymi naują epochą, naują netvarkos formą, kuri inspiruoja ir naujus pokyčius. Kokie galimi šio proceso padariniai? Tai sudėtingas klausimas. Kiekvienas galimas atsakymas į šį klausimą gali būti neteisingas, o dažnai ir rizikingas. Naujoji – globalizacijos – epocha generuoja naują konfliktų tipą, naują jų intensyvumą. Taip kyla naujas pasaulinio masto chaosas.

Andrejus Laurukhinis (*EHU-International*, Baltarusija) teigė, kad: 1) *globalizacijos faktas* reiškia atsiplėšimą nuo praeities. Politine prasme tai – naujo tipo transnacionalinės ekonominės korporacijos; 2) *globalizacijos šerdis* yra ne kas kita kaip pats gyvenimas; 3) *globali-*

zacijos idėja – tai globalinis kapitalizmas, kuriam nėra alternatyvos. Kai kapitalizmui nebėra alternatyvos, jis tampa naujo pobūdžio ideologija. Gyvenimas unifikuojamas: nebėra diskursų, nebėra metanaratyvų. Ar globalizacija turi ateities galimybių? Laurukhino manymu, tai – totalu. Nauji globalizacijos konfliktai iškyla kaip kapitalistiniai, kuriems neįmanoma rasti kompromiso.

Nijolė Lomanienė (Vilniaus universitetas) pabrėžė, kad kalbėti apie globalizaciją filosofijoje tampa tradicija. Globalizacija – tai naujas metanaratyvas, nauja madinga filosofema. Ji skatina dar vieną madingą filosofemą – postmodernizmą. O tai – naujas totalitarizmas. Realus pasaulio faktas, keičiantis kategorijas *arti / toli*. Be abejo, Lomanienės teigimu, tai chaosas, bet ši problema aktuali ne filosofijos, bet politikos ir ekonomikos atžvilgiu. Neaišku, kas yra pradinė globalizacijos ašis, bet šis naujo tipo chaosas negali būti vertinamas kaip tam tikra ekspansija. Globalizacijos procesai svarbūs ne tiek filosofinėse, kiek ekonominėse ir politinėse sferose. Kultūrologijos atžvilgiu, tvirtino Lomanienė, globalizacija steigia ne tam tikrų kultūros fenomenų polilogo galiybę, kiek jų homogenizavimąsi.

Vytautas Rubavičius sakė, kad globalizacija – tai naujas pasaulinis karas, nauja globalinio terorizmo rūšis. Kyla daugybė nacionalinių (lokalių) kultūrų tapatumo konfliktų, kuriuos sukelia kapitalistinė ir eurointegracinė politika. Globalizacija, pasak Rubavičiaus, tai tam tikra kapitalizmo stadija. Yra kultūrų, dar netapusių kapitalistinėmis. Šiuo požiūriu Lietuva, integruodamasi į globalizaciją, yra tam tikros šoko būsenos. Eurointegracija nacionalines kultūras stumia į paribį. Todėl iš esmės neįmanoma ES integracinė politika, nėra galimybės integruotis. Kodėl? Nes šis procesas nacionalines kultūras palieka periferijoje, nors tai politiniu požiūriu yra neįkorektiška.

Arvydas Šliogeris teigė, kad globalizacija tėra tik mitas. Tačiau šis mitas pavojingas. Jo scenarijų jau būta ir praeityje. Pasak Šliogerio, reikia bijoti ne tapatumo konfliktų, o nekonfliktų. Būtent ne-konfliktai steigia tam tikrą mašinalumą. Totalitarinis mitas apie globalizaciją niekuo nesiskiria nuo krikščioniškojo, socialistinio, komunistinio ir kitų totalitarizmų. Dar Herakleitas bylojo: *karas – visa ko tėvas*. Anot Šliogerio, kyla optimistinis pesimizmas: krachas yra neišvengiamas. Globalizacija – įvairios olimpiados, judėjimai, sąjūdžiai – yra nauja totalitarinio kičo rūšis. Todėl nors tai ir tėra kičas, bet totalitarinis kičas. Štai kodėl isterija, kilusi dėl tariamos globalizacijos, (šiuolaikiniam) pasauliui kelia didžiulę grėsmę. Globalizacija, aprėpianti tik kalbą, vis tiek apeliuoja į tam tikrą totalitarizmą, dėl kurio kyla didžiulis pavojus.

Apskritojai stalo diskusijoje taip pat dalyvavo Yuliya Biedash, Jonas Dagys, Mintautas Gutauskas, Laimutė Jakavonytė, Leonarda Jekentaitė, Mindaugas Kubilius, Arūnas Mickevičius, Nerijus Milerius.

Konferencijos pabaigoje prieita prie išvados, kad globalizacija – tai fenomenas, kurį bandoma paaiškinti remiantis įvairiais kultūros, politikos, ekonomikos ir kitose srityse vykstančiais procesais. Tačiau filosofiniame diskurse globalizacijos atžvilgiu nuolat kyla naujų sudėtingų klausimų, į kuriuos itin sunku atsakyti. Juo labiau kad globalizacijos fenomenas gali būti apmąstomas iš įvairių pozicijų. Todėl gali būti daugybė perspektyvų, tarpinčių skirtingais atspirties taškais apmąstant šį reiškinį. Nenuostabu, kad globalizacijos tema inspiruoja ne tik karštas diskusijas, bet ir sukelia aštrias polemikas ne tik filosofijos, bet ir mokslo bei politikos sferose.

Ši konferencija paskatino kelti esminius klausimus: ar globalizacija iš esmės neįveikia-

ma? O gal globalinės įtakos paradoksaliai žadina kultūrinės „savignyos“ instinktus, kartu leidžia pasitikrinti, kokios yra nacionalinių (lokalinių) kultūrų galios? Vertėtų pridurti, kad tautų ir kultūrų maišymasis plečiasi, bet iš tiesų kultūrinė asimiliacija reikšėsi visų civilizacijų istorijoje. Todėl ar tikslinga tai vadinti globalizacija, visus šio galimo / tariamo proceso veiksnius redukuojant į poindustrinio kapitalizmo įsigalėjimą? *Jei globalizacija iš tikrųjų vyksta, vargu ar tai yra vienkryptis procesas. Tai labiau iššūkių, kurie sukelia atsakus. O galbūt tai, kas vadinama globalizacijos sąvoka, savaip skatina regioninio tapatumo radimąsi, domėjimąsi sa-*

vo kultūros tradicijomis? Nejaugi globalizacija reiškia tai, kad visas pasaulis taps vienu dideliu „makdonaldu“? *Ar globalizacija iš tikrųjų vyksta? Ar tai ne dar viena masinė (ir madinga) isterija? Ar ne pernelyg dažnai griebiamės ir ar ne pernelyg lengvai manipuliuojame globalizacijos sąvoka? Ar ši sąvoka netapo šiuolaikinio madingo žargono viena ryškiausių etikečių? Tad ar nevertėtų šio žodžio vartoti kiek atsargiau?*

Gal globaliais vadiname iš tikrųjų lokalius procesus ir reiškinius vien dėl žmogaus laikinio ir erdvinio baigtinumo, net nebandydami ieškoti jokio metafizinio jų pagrindo?

Jovilė Kotryna Barevičiūtė